

Iwona Samborska, Adam Samborski

Tendencje dynamiki społecznej a kompetencje kluczowe w gospodarce opartej na wiedzy

1. Uwagi wstępne

Złożoność współczesnej rzeczywistości oraz niejednoznaczność zachodzących zmian implikuje wyłanianie się nowego paradygmatu społeczno-kulturowego i – co się z tym wiąże – nowych paradygmatów zarządzania organizacjami. Fundamentem, na którym się one opierają jest wiedza. Perspektywa historyczna ujawnia złożoność przekształceń w obrębie paradygmatów nauk o zarządzaniu oraz ich dynamikę¹. Obok zmian będących wynikiem przeobrażania się organizacji jako systemu, zaznaczają się zmiany w obrębie sposobu myślenia w zarządzaniu strategicznym. Obecnie organizacja przybiera formę społeczno-kulturowego współkreatora rzeczywistości organizacyjnej. Zmiana w sposobie myślenia polega na przejściu od myślenia analitycznego, gdzie analizy mają charakter procesów interakcyjnych, wieloetapowych i rozczłonkowanych, do myślenia systemowego przebiegającego w perspektywie holistycznej, opartego na wiedzy o tym, jak zajmować się elementami systemów. Systemy społeczno-kulturowe samorganizują się poprzez kody kulturowe. Systemy te są zorientowane celowościowo

¹ Organizacja ulegała przekształceniom – od traktowania jej jako systemu mechanistycznego, poprzez system biologiczny aż po złożony system społeczno-kulturowy. J. Rokita, *Dynamika zarządzania organizacjami*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Katowicach, Katowice 2009, s. 239-241.

oraz zdolne do innowacyjnego współkreowania różnych rodzajów aktywności, w tym określonych wartości rynkowych – produktów i usług. Elementami tych systemów są ludzie, a więc pojedyncze kreatywne jednostki, których działania, przebiegając w turbulentnym otoczeniu, muszą w coraz większym stopniu opierać się na wiedzy. Istnieje w związku z tym konieczność kształtowania odpowiednich kompetencji (rozumianych jako połączenie wiedzy, umiejętności i postaw odpowiednich do sytuacji), które będą potrzebne zarówno w rozwoju osobistym, jak i na płaszczyźnie społecznej oraz w obszarze zatrudnienia. Kompetencje te są niezbędne w gospodarce opartej na wiedzy. Jednocześnie należy pamiętać, że im szerszy jest zakres wiedzy drzemącej w umysłach pracowników, tym większy jest potencjał intelektualny organizacji. Powstaje on w relacji pomiędzy uczeniem się, wiedzą oraz kapitałem intelektualnym, co oznacza, że do tworzenia wiedzy niezbędne są procedury uczenia się, które składają się na procesy uczenia się organizacji. Jej podstawą jest uczenie się pojedynczych ludzi, w wyniku którego powstaje wiedza w ich umysłach. Wiedza ta jest wzbogacana dzięki doświadczeniu. W takiej postaci jest ona podstawą tworzenia wiedzy organizacji. Wiedza jako potencjał intelektualny organizacji wzmacnia jej zdolności konkurencyjne, twórcze i innowacyjne. Potencjał ten jest wykorzystywany przy podejmowaniu decyzji strategicznych. Organizacja staje się organizacją intelektualną, to znaczy taką, która nie tylko potrafi uczyć się, gromadzić wiedzę, ale także efektywnie ją wykorzystywać². Wiedza, chęć do działania oraz możliwość działania w warunkach turbulentnego otoczenia określane są jako zdolności dynamiczne organizacji³. Tworzenie wiedzy w coraz większym stopniu odbywa się w procesie interaktywnej nauki w obrębie organizacji i sieci organizacji, co stanowi o dynamice nowoczesnej gospodarki. Najbardziej pożądanym jest rodzaj wiedzy potrzebny dla osiągnięcia powodzenia gospodarczego. Stąd ważne jest nabywanie kompetencji ułatwiających osiągnięcie celów własnych lub celów organizacji⁴.

W tym miejscu należy zaznaczyć, że procesy zachodzące w gospodarce mają szczególnie istotny wpływ na rozwój logistyki. Dynamika nowoczesnej gospodarki ujawniająca się w obszarze biznesu, zarządzania i marketingu odzwierciedla jej siłę oraz staje się podstawą rozwoju ekonomicznego. Jego istotę, oprócz głównej roli w tym względzie wiedzy, wyznaczają takie elementy, jak informatyzacja, globalizacja czy suwerenność klientów⁵. Logistyka jest bez wątpienia dźwignią i sposobem na rozwój gospodarczy, ale należy pamiętać, że idee i praktyki logistyczne będą przenikać do przedsiębiorstw poprzez kształcenie odpowiedniego środowiska zawodowego. W tym zakresie rozwój logistyki rodzi potrzebę od-

² J. Rokita, *Organizacja ucząca się*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Katowicach, Katowice 2003, s. 9-10.

³ J. Rokita, *Dynamika zarządzania*, s. 240.

⁴ I. Samborska, A. Samborski, *Edukacja wobec wyzwań gospodarki opartej na wiedzy*, „Chocwanna”, Tom jubileuszowy. Modalne aspekty treści kształcenia, red. W. Kojs, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2009, s. 128.

⁵ A. Bujak, *Współczesna logistyka i jej wyzwania*, „Zeszyty Naukowe WSOWL” 2007, nr 3.

powiednio wykwalifikowanego personelu na wszystkich poziomach zatrudnienia. Tym samym kształtowanie logistycznego zaplecza kadrowego jest wyzwaniem dla współczesności.

2. Wiedza i jej znaczenie w gospodarce

Wiedza zawsze była nieodłącznym elementem ludzkiego doświadczenia. Dzisiaj staje się ostatecznym substytutem czynników produkcji, jakimi są: praca, ziemia i kapitał. Do warunków wpływających na wzrost znaczenia wiedzy w tym kontekście należy zaliczyć rozwój technologii informatycznych i komunikacyjnych, rozwój nowych koncepcji zarządzania, umiędzynarodowienie postępu technicznego oraz postępujące procesy transformacji, integracji, modernizacji.

Przyjmując naukowy punkt widzenia, okazuje się, że różni specjaliści patrzą na wiedzę z różnej perspektywy ontologicznej i epistemologicznej. Większość z istniejących typologii wiedzy nie wykracza poza próbę opisanie kontinuum rozciągającego się między wiedzą deklaratywną a proceduralną⁶. Wiedza jako taka pozostaje trudna do ogarnięcia, pomiaru i systematyzacji. Pojęcie wiedzy jest pojęciem bardzo pojemnym i niejednoznacznym. Wskazuje się na wielość definicji ujmujących wiedzę zarówno w węższym, jak i szerszym kontekście⁷. W znaczeniu węższym jest to ogół wiarygodnych informacji o rzeczywistości wraz z umiejętnością ich wykorzystania (wiedza naukowa), natomiast w znaczeniu szerszym – to zbiór informacji, poglądów, wierzeń, którym przypisuje się wartość poznawczą lub (i) praktyczną⁸. Wśród cech, którymi charakteryzuje się wiedza *sensu stricto*, wymienia się na ogół następujące:

- jest kreowana tylko przez człowieka i przywiązana do osób, które ją posiadają,
- istnieje możliwość wielokrotnego jej rozprzestrzeniania i przekazywania,
- wartość wiedzy rośnie dzięki jej wykorzystywaniu,
- wartość wiedzy spada na skutek jej niewykorzystywania⁹.

Z ekonomicznego punktu widzenia wiedzę definiuje się w sposób praktyczny jako zdolność do wykorzystywania danych i informacji w konkretnym działaniu. Istotne w związku z tym staje się rozgraniczenie między danymi, informacjami i wiedzą. Wiedza jest pojęciem nadrzędnym w stosunku do danych i informacji, na których się opiera. Dane definiuje się jako sygnały odbierane za pomocą

⁶ E. Nęcka, J. Orzechowski, B. Szymura, *Psychologia poznawcza*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006, s. 136-140; A. Jashapara, *Zarządzanie wiedzą. Zintegrowane podejście*, PWE, Warszawa 2006, s. 362-365.

⁷ I. Samborska, A. Samborski, wyd. cyt., s. 131.

⁸ *Encyklopedia popularna PWN*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1999, s. 938.

⁹ M. Kolarz, *Znaczenie wiedzy i kapitału intelektualnego we współczesnej gospodarce i organizacji*, w: *Kapitał ludzki w dobie integracji i globalizacji*, red. B. Kozusznik, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2005, s. 78.

zmysłów, przy czym ich odbiór jest subiektywny i w dużym stopniu zdeterminowany doświadczeniami oraz warunkami kulturowymi. Informacje to w dużym uproszczeniu uporządkowane dane, natomiast wiedza to „informacja użytkowa”, umożliwiająca działanie w dowolnych sytuacjach i okolicznościach. Ponad wiedzę wyżej w hierarchii wartości stawia się mądrość oraz prawdę, które są pojęciami niezwykle trudnymi do zdefiniowania¹⁰. W kontekście ekonomicznym wiedza jawi się zatem jako efekt transformacji danych. Informacja i dostęp do niej nabierają tutaj podstawowego znaczenia, warunkują podejmowanie decyzji gospodarczych. Drugą ważną perspektywą postrzegania wiedzy na gruncie ekonomicznym jest traktowanie jej jako składnika aktywów. W takim rozumieniu może być ona zarówno nakładem (kompetencją), jak i wynikiem (innowacją) w procesie produkcyjnym¹¹.

Na gruncie społeczno-ekonomicznym pojawia się wiele alternatywnych typologii wiedzy. W zależności od tego, jakie kryterium zostanie zastosowane (dostępność, udokumentowanie i sposób kodowania, miejsce rezydowania), wiedza może przybierać następujący charakter:

- prywatny lub publiczny (prywatny charakter wiedzy jest wyznaczany przez jej wartość rynkową, charakter publiczny oznacza, że może być wykorzystywana przez wielu użytkowników bez utraty swojej wartości)¹²,
- ukryty (wiedza ukryta, niejawna, milcząca, cicha – *tacit knowledge*) bądź jawny (skodyfikowany); wiedza jawna odpowiada głównie na pytanie „co” i „dlaczego”, natomiast wiedza ukryta to przede wszystkim odpowiedź na pytanie „jak”¹³.

W kontekście ekonomicznym kategorię wiedzy przypisuje się człowiekowi w takim rozumieniu, jak ujmuje to P. Drucker¹⁴. Według wspomnianego autora wiedza nie zamieszkuje w książkach czy programach komputerowych (tam są informacje), lecz jest zdobywana przez uczącą się osobę.

Należy w tym miejscu wspomnieć również o klasyfikacji funkcjonalnej wiedzy opracowanej w ramach OECD. Wskazuje ona na następujące kategorie wiedzy:

- „wiedzieć, co” (*know-what*) – jest to wiedza o faktach, jest zbliżona do informacji, może być przesyłana za pomocą danych i bitów,
- „wiedzieć, dlaczego” (*know-why*) – jest to wiedza o procesach i prawach natury, ludzkim umyśle i społeczeństwie; ten rodzaj wiedzy jest szczególnie ważny dla rozwoju technologicznego opartego na ścisłej wiedzy naukowej,

¹⁰ A. Jashapara, wyd. cyt., s. 31-35; M. Kolarz, wyd. cyt., s. 78-79.

¹¹ *Zarządzanie wiedzą w społeczeństwie uczącym się*, Centrum Badań nad Edukacją i Innowacją, Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju – OECD, wyd. polskie: Ministerstwo Gospodarki, Departament Strategii Gospodarczej, Polska 2000, s. 12.

¹² Z. Chojnicki, *Wiedza dla gospodarki w perspektywie OECD*, w: *Gospodarka oparta na wiedzy. Wyzwanie dla Polski XXI wieku*, red. A. Kukliński, KBN, Warszawa 2001, s. 81.

¹³ S. Kwiatkowski, *Konwersja wiedzy – implikacje edukacyjne*, „Edukacja” 2006, nr 3 (95), s. 5.

¹⁴ P.F. Drucker, *Spółczesność pokapitalistyczna*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1999.

- „wiedzieć, jak” (*know-how*) – wskazuje na umiejętności wykorzystania wiedzy naukowej w praktyce, nie należy jednak utożsamiać wiedzy typu *know-how* z wiedzą praktyczną,
- „wiedzieć, kto” (*know-who*) – obejmuje informacje o ludziach będących ekspertami w dziedzinie wdrażania wiedzy w praktyce; jest to kategoria określająca posiadaczy wiedzy i ich wiedzę¹⁵.

We wszystkich definicjach podkreśla się, że nie chodzi tylko o posiadanie wysokiego potencjału wiedzy, ale umiejętność wykorzystania jej w praktyce gospodarczej. W takim ujęciu gospodarka oparta na wiedzy jawi się jako gospodarka oparta na umiejętności wykorzystywania wiedzy w interesie gospodarki. Z ekonomicznego punktu widzenia wiedzę można traktować jako wartość intelektualną podnoszącą konkurencyjność. Ponieważ umiejętności i kompetencje rozwijają się wraz z wiekiem w trakcie produkcji wiedzy, możemy mówić jednocześnie o innowacji i o procesie uczenia się. Innymi słowy, w procesie innowacji – ciągłego uczenia się w czasie – następuje przepływ i wzrost wartości wiedzy (tworzenie wiedzy). Rośnie również znaczenie kapitału intelektualnego, to jest kapitału ludzkiego i strukturalnego (organizacyjnego i relacyjnego). Właściwie zorganizowane procesy uczenia się wpływają pozytywnie na kapitał społeczny, który obecnie ma duże znaczenie: pozwala przedsiębiorstwom i jednostkom na łatwiejsze wchodzenie w relacje, wymianę wiedzy i prowadzenie interesów. Działalność przedsiębiorstw coraz bardziej zmierza więc w kierunku świadomego wykorzystania kontekstu społecznego w doskonaleniu i podnoszeniu efektywności swojego funkcjonowania.

Powstaje nowa forma gospodarki zorganizowanej wokół globalnych sieci kapitału zarządzania informacją, których dostęp do wiedzy technologicznego *know-how* decyduje o produktywności i konkurencyjności¹⁶.

3. Kompetencje kluczowe w gospodarce wiedzy

Próba zdefiniowania pojęcia kompetencji wiąże się z jego usytuowaniem w odpowiednim kontekście kulturowym, językowym oraz odpowiednią dziedziną wiedzy. Istotne różnice w konceptualizacji i interpretacji tego terminu skłaniają do przyjęcia w prezentowanym podejściu takiego rozumienia kompetencji, jak ujmuje je Rada Europy¹⁷. Termin kompetencja jest definiowany tutaj jako ogólne zdolności oparte na wiedzy, doświadczeniu, wartościach oraz skłonnościach

¹⁵ Zarządzanie wiedzą w społeczeństwie uczącym się, s. 118-119.

¹⁶ M. Castells, *The Rise of the Network Society*, Blackwell, International Edition 2000.

¹⁷ Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2006 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie, Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej z dnia 30.12.2006, L 394/10.

nabytych w wyniku oddziaływań edukacyjnych¹⁸. Kompetencja w ogólnym rozumieniu oznacza umiejętność (zdolność) zrobienia lub dokonania czegoś, rzeczowe (fachowe) przygotowanie jednostki do rozwiązywania problemów oraz zdolność do komunikatywnego kontaktu z ludźmi, a więc posiadania określonych kompetencji językowych i komunikacyjnych¹⁹. Kompetencje człowiek zdobywa na różnych płaszczyznach, wyłaniają się one z czynności życiowych, są więc ściśle powiązane z komunikacją i działaniem.

Kompetencje kluczowe, zgodnie z definicją podaną przez Parlament Europejski, to te, których wszystkie osoby potrzebują do samorealizacji i rozwoju osobistego, przyjmowania aktywnej postawy obywatelskiej, osiągania integracji społecznej i zatrudnienia. Termin kompetencje kluczowe oznacza najogólniej mówiąc, że są to kompetencje ważne zarówno dla jednostki, jak i społeczeństwa. Powinny one umożliwiać ustawiczną aktualizację wiedzy i umiejętności, które zapewnią sprawne działanie w zmiennym otoczeniu oraz pomyślną integrację społeczną. Kompetencje kluczowe powinny być rozwijane, utrzymywane i aktualizowane w toku uczenia się przez całe życie. Posiadanie kompetencji kluczowych jest nieodzowne na współczesnym rynku pracy.

W dokumencie Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie kluczowych kompetencji w uczeniu się przez całe życie²⁰ wskazano osiem kompetencji kluczowych niezbędnych obywatelom Unii Europejskiej. Są wśród nich: (1) porozumiewanie się w języku ojczystym, (2) porozumiewanie się w językach obcych, (3) kompetencje matematyczne i podstawowe kompetencje naukowo-techniczne, (4) kompetencje informatyczne, (5) umiejętność uczenia się, (6) kompetencje interpersonalne, międzykulturowe, społeczne i obywatelskie, (7) inicjatywa i przedsiębiorczość, (8) świadoma ekspresja kulturalna.

Wszystkie kompetencje kluczowe uważane są za jednakowo ważne w funkcjonowaniu w społeczeństwie opartym na wiedzy. Za wyposażenie młodej generacji w kompetencje kluczowe odpowiedzialność ponosi całe społeczeństwo. Sama szkoła bez wsparcia jej otoczenia nie jest w stanie wykształcić w młodych ludziach pełnego spektrum wymienionych powyżej kompetencji kluczowych. Kształtowanie ich jako niezbędnych do sprostanania wymaganiom przyszłości powinno się odbywać w wielu obszarach i na różne sposoby, włączając w ten proces zarówno oddziaływania instytucjonalne, jak i wszelkie formy edukacji pozaszkolnej.

¹⁸ J. Szempruch, *Rola edukacji w kształtowaniu kompetencji kluczowych w zakresie przedsiębiorczości*, w: *Edukacja Jutra. XV Tatrzańskie Seminarium Naukowe*, red. K. Denek, T. Koszczyk, W. Starościak, t. 2, Wrocławskie Towarzystwo Naukowe, Wrocław 2009, s. 294.

¹⁹ F.W. Kron, A. Sofos, *Dydaktyka mediów*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2008, s. 53-54.

²⁰ Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady.

4. Problem pogodzenia sprzecznych aspektów dynamiki społecznej – rola edukacji

Twórcą gospodarki opartej na wiedzy może być społeczeństwo dysponujące odpowiednimi zasobami, umiejętnościami oraz wolą długookresowego myślenia i działania. Wskazuje się na trzy najbardziej istotne cechy społeczeństwa opartego na wiedzy: konkurencyjność (przy czym należy ją interpretować w kategoriach XXI w. – społeczeństwo konkurencyjne uznaje konkurencję jako fundamentalny mechanizm organizacji społeczeństwa, gospodarki i państwa), innowacyjność (procesy innowacyjne muszą przebiegać w sprzyjającym klimacie społecznym) i funkcjonowanie efektywnego systemu permanentnej edukacji²¹. System ten wykorzystuje zasoby wiedzy XXI w. cechującej się tym, że ma zasięg globalny i szczególnie silną dynamikę rozwoju. Jest to wiedza, której mechanizmy rozwoju są bardzo silnie uwarunkowane społecznie²².

Analizy, a nawet potoczne obserwacje ujawniają, że najszybciej rozwijają się sektory, w których wykorzystanie wiedzy jest najbardziej intensywne (medycyna, informatyka, biotechnologia). Stąd podstawowym zadaniem w gospodarce opartej na wiedzy jest uczenie znaczenia innowacji społecznych. Rozwój systemów innowacji zależy od współpracy różnych podmiotów w procesach innowacji: przedsiębiorstw, uczelni wyższych, jednostek naukowo-badawczych, instytucji wspomagania i transferu innowacji oraz wiedzy, władz rządowych i samorządowych. W tworzenie potencjału innowacyjnego zaangażowane są więc instytucje edukacyjne ułatwiające z jednej strony dostęp do wiedzy i informacji, z drugiej – dostęp do kultury, która promuje kreatywność, innowację i przedsiębiorczość²³. Tak postrzegana edukacja jest podstawą gospodarki opartej na wiedzy²⁴.

W świecie rośnie zapotrzebowanie na wykwalifikowaną siłę roboczą. Europejska strategia zatrudnienia zwraca uwagę na relacje pomiędzy edukacją szkolną a gospodarką. Kładzie się nacisk na rozwój dobrze wykształconej, wykwalifikowanej kadry, mobilnej zawodowo i geograficznie, która będzie w stanie łatwo dostosowywać się do przemian gospodarczych. Wobec dynamicznych zmian technologii produkcji, globalizacji wymiany towarowej i kulturalnej, mniejszej stabilności na rynkach i wzrostu konkurencji, a przede wszystkim wobec rozwoju nowych technologii informacyjnych, dzięki którym dokonuje się transfer informacji, wzorów kulturowych i określonych wartości, przed edukacją stoją trudne wyzwania. Musi ona uporać się z wieloma problemami XXI w., a zwłaszcza z konfliktami między tym, co globalne, a tym, co lokalne; między tradycją

²¹ A. Kukliński, *Konkurencyjne społeczeństwo permanentnej edukacji jako twórca gospodarki opartej na wiedzy*, w: *Gospodarka oparta na wiedzy. Wyzwanie dla Polski XXI wieku*, red. A. Kukliński, Oficyna Wydawnicza „Rewasz”, KBN, Warszawa 2001, s. 203-204.

²² Tamże, s. 204.

²³ *Zarządzanie wiedzą w społeczeństwie uczącym się*, s. 155.

²⁴ I. Samborska, A. Samborski, wyd. cyt., s. 134-135.

a nowoczesnością; między tym, co uniwersalne, a tym, co jednostkowe; między działaniem perspektywicznym a działaniem doraźnym; między niezwykłym rozwojem wiedzy a zdolnością przyswojenia jej przez człowieka, a także z występowaniem odwiecznej sprzeczności między duchowością i materialnością²⁵.

W związku z powyższym od edukacji wymaga się nowego spojrzenia na produkcję, przesyłanie i wykorzystanie wiedzy. Zmiana społeczno-kulturowa jest ogromna, zatem społeczeństwo stawia edukacji coraz wyższe wymagania. Szkoły i inne instytucje edukacyjne tracą swój monopol jako źródło wiedzy. Muszą konkurować w tym zakresie z mediami. Tymczasem strategiczne znaczenie wiedzy wynika z możliwości jej bardzo szybkiego przystosowania się do zmian zachodzących w dynamicznym otoczeniu. Budowanie przewagi konkurencyjnej to w dużej mierze umiejętność szybkiego przetwarzania informacji w wiedzę i jej wykorzystanie. Stąd tak duże znaczenie przypisuje się współcześnie zarządzaniu wiedzą. Polega ono na pozyskiwaniu odpowiednich środków, wypracowaniu i sterowaniu wykorzystaniem warunków, metod i technik umożliwiających przebieg procesów związanych z wiedzą, takich jak: pozyskiwanie, kreowanie, składowanie, rozpowszechnianie i wykorzystywanie wiedzy²⁶. Na tym tle edukacja rysuje się jako czynnik współkształtujący zachodzące zmiany społeczne, kulturowe, ekonomiczne, polityczne i demograficzne. Ma w tym względzie szczególną rolę do spełnienia. Powinna z jednej strony wyposażać jednostkę w operatywną i kreatywną wiedzę, pożądane postawy i umiejętności, z drugiej – przeciwdziałać niekorzystnym zjawiskom wykluczenia społecznego i minimalizować jego negatywne skutki. Nasilające się zjawiska migracji, starzenia się populacji, bezrobocie przyczyniają się bowiem do ostrych podziałów społecznych na ludzi mobilnych i wykluczonych.

W tak zarysowanej perspektywie wyłania się dychotomia dotycząca określonych aspektów dynamiki społecznej, jakimi są rywalizacja i współdziałanie. Rywalizacja wyraża się w dążeniu do osiągnięcia wysokiej jakości i efektywności, natomiast istotne przesłanki współdziałania to: dążenie do osiągnięcia sprawiedliwości społecznej, równości szans, solidarności i tolerancji. Te dwie sprzeczne tendencje między innymi wyznaczają podstawy paradygmatu społeczno-kulturowego, ale znajdują też odzwierciedlenie w kompetencjach kluczowych współczesnego człowieka. Z jednej strony pożądane są bowiem: przedsiębiorczość, niezależność, inicjatywa i umiejętność podejmowania ryzyka, z drugiej – umiejętność pracy w zespole, komunikowania się i nawiązywania dialogu, rozważa, solidarność i aktywne obywatelstwo²⁷.

²⁵ J. Delors, *Edukacja: jest w niej ukryty skarb: raport dla UNESCO*, Stowarzyszenie Oświatowców Polskich Wydawnictwa UNESCO, Warszawa 1998, s. 12-14.

²⁶ B. Mikuła, A. Pietruszka-Ortyl, *Elementy strategicznego zarządzania wiedzą w przedsiębiorstwie*, „Przegląd Organizacji” 2003, nr 7-8, s. 6-7; A. Jashapara, wyd. cyt.

²⁷ J. Szempruch, wyd. cyt., s. 292.

Wysiłki dotyczące ustalenia podstawowych atrybutów efektywnego funkcjonowania w życiu gospodarczym, społecznym i kulturalnym podejmowane są na szczeblu narodowym i międzynarodowym. Podkreśla się potrzebę doskonalenia kwalifikacji pracowniczych dla rozwoju gospodarki opartej na wiedzy²⁸, która potrzebuje ludzi charakteryzujących się odpowiednimi kompetencjami i umiejętnościami. Ze strony sektora przedsiębiorstw uwidaczniają się potrzeby kształcenia umiejętności uczenia się, rozwiązywania problemów i podejmowania decyzji oraz umiejętność pracy w zespole. Tym samym ujawniają się nowe wymagania stawiane edukacji, w tym dostosowanie programów nauczania do wymogów praktyki oraz podnoszenie kwalifikacji samych nauczycieli²⁹.

Podsumowując rozważania w tym kontekście, należy stwierdzić, że eksponuje się obecnie konieczność nabywania i rozwoju kompetencji potrzebnych w życiu, które pozwolą na czynne uczestnictwo w tworzącym się społeczeństwie opartym na wiedzy. Instytucją odpowiedzialną za nabycie tych kompetencji czyni się szkołę oraz cały proces edukacji rozumiany jako proces ciągły zapoczątkowany edukacją szkolną i kontynuowany w ramach kształcenia ustawicznego. Szkoły i inne instytucje edukacyjne stoją zatem w obliczu konieczności realizacji podwójnego zadania związanego z wiedzą i uczeniem się. Pierwsze zadanie dotyczy zdefiniowania nowej roli szkoły w budowaniu i służeniu społeczeństwu opartemu na wiedzy. Zadanie drugie dotyczy konieczności poprawy efektywności i wydajności systemu szkolnego. Prawdziwe wyzwania stojące przed edukacją związane są bowiem z rozwojem systemów permanentnej edukacji, które objęłyby jak największy odsetek uczących się, oraz włączeniem w ten ruch, obok formalnych instytucji edukacyjnych, również innych organizacji uczących się. Jak pisano powyżej, edukacja w społeczeństwie opartym na wiedzy ma przybierać wymiar edukacji dla życia i pracy. Oznacza to, że ma za zadanie sprostać wyzwaniom współczesności, a więc przyczyniać się do tworzenia społeczeństwa uznającego zasady konkurencyjności, potrzebę innowacyjności oraz stałego pomnażania swojej wiedzy i umiejętności. W tym obszarze instytucje edukacyjne muszą skupiać większą uwagę na przygotowywaniu do życia zawodowego, gdyż tego rodzaju działalność jest niezbędna dla sukcesu ekonomicznego i ładu społecznego³⁰.

5. Wnioski

Poczynione spostrzeżenia ujawniają, że tendencje w rozwoju społecznym znajdują odzwierciedlenie na płaszczyźnie gospodarczej. Obecnie przywiązuje się ogromną uwagę do wzajemnych relacji pomiędzy edukacją szkolną a gospodarką.

²⁸ *Zarządzanie wiedzą w społeczeństwie uczącym się*, s. 118; J. Szempruch, wyd. cyt., s. 292.

²⁹ *Zarządzanie wiedzą w społeczeństwie uczącym się*, s. 75-76.

³⁰ Szerzej: I. Samborska, A. Samborski, wyd. cyt., s. 127-140.

Na tym tle instytucje szkolnictwa mogą okazać się ważnym miejscem w zakresie interakcji kapitału społecznego i kapitału wiedzy³¹. Podkreśla się duże znaczenie edukacji w zakresie przygotowania człowieka do kreatywnego uczestnictwa w społeczeństwie opartym na wiedzy. Ogromną rolę w tym procesie odgrywają kompetencje kluczowe, które warunkują dostosowanie do szybko zmieniających się warunków otoczenia. Jednocześnie należy stwierdzić, że w obliczu rosnącego tempa rozwoju społecznego oraz zmian w gospodarce trzeba inaczej spojrzeć na specjalistów od edukacji. W takim kontekście pojawia się ich nowe zadanie jako inicjatorów większych sieci wymiany doświadczeń na temat produkcji i stosowania wiedzy. Jednym z wyzwań przyszłości jest budowanie szkół jako organizacji uczących się³². W koncepcji tej bierze się pod uwagę specyfikę uczenia się i tworzenia wiedzy. Chodzi o to, że zastosowanie odpowiednich struktur może rozwinąć wiedzę dotyczącą budowania kompetencji na podstawie codziennych działań. Do utworzenia takich sieci konieczne jest podejście wielosektorowe i multidyscyplinarne, zatem skuteczne na tym polu mogą okazać się badania mające charakter interdyscyplinarny i ponadnarodowy w zakresie relacji: szkoły – firmy – inne instytucje wiedzy. Takie analizy powinny być prowadzone na poziomie mikroekonomicznym oraz przybierać formę badań jakościowych w obrębie produkcji, przesyłania i użycia wiedzy.

Literatura

- Bujak A., *Współczesna logistyka i jej wyzwania*, „Zeszyty Naukowe WSOWL” 2007, nr 3.
- Castells M., *The Rise of the Network Society*, Blackwell, International Edition 2000.
- Chojnicki Z., *Wiedza dla gospodarki w perspektywie OECD*, w: *Gospodarka oparta na wiedzy. Wyzwanie dla Polski XXI wieku*, red. A. Kukliński, KBN, Warszawa 2001.
- Delors J., *Edukacja: jest w niej ukryty skarb: raport dla UNESCO*, Stowarzyszenie Oświatowców Polskich Wydawnictwa UNESCO, Warszawa 1998.
- Drucker P.F., *Spółczeństwo pokapitalistyczne*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1999.
- Encyklopedia popularna PWN*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1999.
- Jashapara A., *Zarządzanie wiedzą. Zintegrowane podejście*, PWE, Warszawa 2006.
- Kolarz M., *Znaczenie wiedzy i kapitału intelektualnego we współczesnej gospodarce i organizacji*, w: *Kapitał ludzki w dobie integracji i globalizacji*, red. B. Kozusznik, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2005.
- Kron F.W., Sofos A., *Dydaktyka mediów*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2008.
- Kukliński A., *Konkurencyjne społeczeństwo permanentnej edukacji jako twórca gospodarki opartej na wiedzy*, w: *Gospodarka oparta na wiedzy. Wyzwanie dla Polski XXI wieku*, red. A. Kukliński, Oficyna Wydawnicza „Rewasz”, KBN, Warszawa 2001.

³¹ Zarządzanie wiedzą w społeczeństwie uczącym się, s. 77.

³² I. Samborska, *Wizerunek szkoły przyszłości jako organizacji uczącej się*, w: *Szkola w perspektywie XXI wieku. Terazniejszość – Przyszłość*, cz. 1, red. Z. Ratajek, Wydawnictwo Naukowe UJK, Kielce 2009, s. 61-68.

- Kwiatkowski S., *Konwersja wiedzy – implikacje edukacyjne*, „Edukacja” 2006, nr 3 (95).
- Mikuła B., Pietruszka-Ortyl A., *Elementy strategicznego zarządzania wiedzą w przedsiębiorstwie*, „Przegląd Organizacji” 2003, nr 7-8.
- Nęcka E., Orzechowski J., Szymura B., *Psychologia poznawcza*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006.
- Rokita J., *Dynamika zarządzania organizacjami*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Katowicach, Katowice 2009.
- Rokita J., *Organizacja ucząca się*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Katowicach, Katowice 2003.
- Samborska I., *Wizerunek szkoły przyszłości jako organizacji uczącej się*, w: *Szkoła w perspektywie XXI wieku. Teraźniejszość – Przyszłość*, cz. 1, red. Z. Ratajek, Wydawnictwo Naukowe UJK, Kielce 2009.
- Samborska I., Samborski A., *Edukacja wobec wyzwań gospodarki opartej na wiedzy*, „Chowanna”, *Tom jubileuszowy. Modalne aspekty treści kształcenia*, red. W. Kojs, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2009.
- Szempruch J., *Rola edukacji w kształtowaniu kompetencji kluczowych w zakresie przedsiębiorczości*, w: *Edukacja jutra. XV Tatrzańskie Seminarium Naukowe*, red. K. Denek, T. Koszczyk, W. Starościk, t. 2, Wrocławskie Towarzystwo Naukowe, Wrocław 2009.
- Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2006 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie, Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej z dnia 30.12.2006, L 394/10.
- Zarządzanie wiedzą w społeczeństwie uczącym się*, Centrum Badań nad Edukacją i Innowacją, OECD – Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju, wyd. polskie: Ministerstwo Gospodarki, Departament Strategii Gospodarczej, Polska 2000.